Gereformeerd Tijdschrift.

Twaalfde Jaargang. Aflev. 9, Jan. 1912.

Adres der Redactie: Ds. G. DOEKES te *Nieuwdorp* (Zeel.)

HET KONINKRIJK GODS GEKOMEN.

Het is een even verblijdend als begrijpelijk verschijnsel, dat in onze dagen de aandacht meer en meer gevestigd wordt op het voor ons bewustzijn nog veelzins mysterieuze onderwerp: het Koninkrijk Gods. De tegenwoordige zendingsijver heeft daartoe stellig in niet geringe mate meegewerkt. De tweede bede uit het „Onze Vader" staat op den voorgrond. En daarin is sprake van het Koninkrijk Gods. Het ligt dus voor de hand, dat onwillekeurig de vraag rijst, wat we onder dat Koninkrijk hebben te verstaan en hoe we moeten oordeelen over de komst van Gods Koninkrijk. Maar dit begrijpelijk verschijnsel mag niet minder verblijdend heeten, omdat het onderzoek omtrent dit stuk van belang is, en het niet dan tot schade van de Theologie veronachtzaamd wordt. Reeds dertig jaar geleden heeft Dr Bavinck hierop gewezen, in de lezing over „Het Rijk Gods, het hoogste goed", 3 Februari 1881 uitgesproken voor het Studentencorps „Fides quaerit intellectum" te Kampen (opgenomen in *De Vrije Kerk*, April 1881). Hij noemde het opmerkelijk, dat in weerwil van de groote plaats, die de naam „Rijk Gods" in de Heilige Schrift, vooral in de profetische boeken en in Jezus' onderwijs inneemt, deze term toch uit de Protestantsche Theologie bijna geheel verdwenen was. En dat dit woord „opmerkelijk" de kracht had van „betreurenswaardig", blijkt wel allerduidelijkst uit de daaropvolgende zinsnede: „Zonder iets te verliezen van den rijken inhoud, die er in deze gedachte ligt opgesloten, kan echter deze term niet worden verwaarloosd" *(De Vrije Kerk* t. a. p. bl. 192).

In de eerstvolgende jaren is echter van meer studie over dit onderwerp nog weinig gekomen. Niet dan van terzijde werd het aangeroerd. Maar thans wordt dit anders. De opzettelijke studie, door sommigen aan dit stuk gewijd, getuigen van eene hoopvolle belangstelling, die, naar we van harte wenschen, tot opdelving en ontwikkeling der rijke waarheid, hier verborgen, leiden zal. Dr Ridderbos kwam met zijne gedachten voor het voetlicht onder den titel: „Predikende het Evangelie des Koninkrijks". Vóór hem was reeds van Hervormde zijde een referaat aan dit stuk gewijd. Ds Verschoor van Bleiswijk hield in 1909 te Rotterdam eene lezing voor de vereeniging „Calvijn" over „Het Koninkrijk Gods naar Schrift en Belijdenis" (eerst opgenomen in *Troffel en Zwaard* en daarna afzonderlijk uitgegeven). En de uitlegging van het Evangelie naar Mattheus in ons Tijdschrift staat almee, gelijk onze lezers zullen verstaan, met dit pogen, om tot meer licht inzake het Koninkrijk Gods te komen, in verband.

Dat het geen gemakkelijk onderwerp is, weet een ieder, die er studie van maakte. Het vereischt niet alleen een grondig onderzoek, maar ook groote voorzichtigheid, omdat het met gewichtige vraagstukken onlosmakelijk samenhangt.

Ds Verschoor heeft dit wel gevoeld. Hij trachtte dan ook in bovengenoemde lezing verschillende antwoorden, op de vraag naar de beteekenis van het „Koninkrijk Gods" gegeven, met de daaruit voortvloeiende consequenties te vertolken. En hij verzekerde zelfs, dat het niet mogelijk is, op eenigerlei wijze, zich uit te spreken over het Koninkrijk Gods zonder beslissing te nemen in allerhande vraagstuk, dat inzake Kerk en Staat aan de orde is. Maar de referent bleek helaas nog niet de man te zijn, om dit belangrijk onderwerp naar behooren te behandelen. Van „Schrift en Belijdenis" is al bitter weinig terecht gekomen in zijn rede. Hij heeft echter het gewicht van de zaak gevoeld. En dit geeft hope, dat het bij bedoelde lezing niet blijven zal. Voor verdere bestudeering van het onderwerp kan het werk van Dr Ridderbos uitnemende diensten bewijzen. Ook al moet men Dr Oorthuys toegeven, dat de eenheid van het betoog door de wijze van behandeling wel wat zoek geraakt is (*Troffel en Zwaard* Jg. 1911 bl. 390), dit doet niets af van het feit,

dat hier kostelijk materiaal geleverd is voor de studie over het „Koninkrijk Gods". Het licht der Schrift straalt hier op treffende wijze uit en draagt bij tot verheldering van het inzicht in het vraagstuk.

Het ligt echter voor de hand, dat met deze uitgave in geenen deele eene oplossing gekomen is van het kwestieuze inzake dit onderwerp. Over een dergelijk stuk als het Koninkrijk der hemelen is uiteraard het laatste woord nog niet gesproken. Maar bij vernieuwing wordt er de aandacht op gevestigd, en het lokt uit tot een indenken van dit stuk en tot wrijving van gedachten, waardoor de ontplooiing der waarheid wordt bevorderd.

Dat geldt reeds de aanstonds voor de hand liggende vraag: Is het geheele Koninkrijk Gods gekomen of hebben we nog een tweede komst te verwachten? Is al het heil in Christus reeds gegeven of ligt er nog een deel der genadegoederen in den hemel, dat eerst ten jongsten dage zal nederdalen?

Men weet, dat te dezen opzichte de Heilige Schrift op verschillende wijze schijnt te spreken. Johannes de Dooper begon zijne prediking met de boodschap, dat het koninkrijk der hemelen nabij gekomen was, blijkbaar met het oog op de openbaring Gods in Christus, wiens voorlooper hij was. En zie Paulus ziet er nog naar uit in de toekomst. Lees het in II Tim 4 vs. 18: „En de Heere zal mij verlossen van alle boos werk en bewaren tot zijn hemelsch koninkrijk". In Luc. 17 vs 21 wordt gezegd, dat het koninkrijk er was, „binnen in" het volk Gods. En toch wordt van Jozef van Arimathea gezegd, dat hij het koninkrijk Gods verwachtte (Markus 15 vs 43 en Luc. 23 vs 51). Ja sterker nog, volgens hetzelfde Evangelie naar Lucas heeft de Heiland op de eene plaats verzekerd, dat het Rijk Gods er op dat oogenblik was en op een andere plaats, dat het eenmaal te wachten is. In Luc. 11 vs 20 wijst Hij de Joden op zijn macht over de duivelen ten blijke, dat het koninkrijk Gods tot hen gekomen is. En in Luc. 21 vs 31 wordt de komst van dit Koninkrijk in verband gebracht met de wederkomst des Heeren ten jongsten dage. Gezwegen nog van de bede, ons in het „Onze Vader" op de lippen gelegd: Uw Koninkrijk kome!

Mag hieruit niet worden afgeleid, dat er van tweeërlei komst des koninkrijks sprake is, gelijk we ook van een eerste en tweede

komst van den Koning mogen en moeten spreken?

Het schijnt zoo. En verwonderen kan het allerminst, dat de meening postvatte, alsof er nog maar een klein deel van de goederen des Koninkrijks is neergedaald, terwijl het grootste deel nog toeft tot den jongsten dag. Maar bij nader inzien is het toch zeer de vraag, of deze meening genoegzamen grond heeft. Wat Dr Oosthuys in de jongste aflevering van *Troffel en Zwaard* schreef in eene beoordeeling van bovengenoemd werk van Dr Ridderbos, is lezenswaard.

„Dat er nog wat te wachten is, leert Gods Woord duidelijk. Christus komt weder om te oordeelen de levenden en de dooden. Dan beërven Gods kinderen het koninkrijk hetwelk voor hen was weggelegd van voor de grondlegging der wereld, naar 's Heilands eigen Woord. Maar daaruit mogen wij niet de gevolgtrekking maken, dat met Christus het Koninkrijk nog slechts ten deele gekomen is. De tegenstelling moet niet wezen: nu de helft, en later de andere helft. De tegenstelling is aldus: Nu alles in het geloof, later door aanschouwen. Of zijn wij niet in Christus volmaakt en meer dan overwinnaars? Daarvan wordt met de oogen niets gezien. Welk een macht spreidt satan nog ten toon, hoe regeeren nog voor onze oogen wereld, zonde, dood en hel. En toch zijn wij in het Koninkrijk geheel verlost van al die tyrannen. Christus zag immers den saten als een bliksem uit den hemel vallen. Christus heeft immers de wereld overwonnen, zijn volk zalig gemaakt van hunne zonde en hen verlost van dood en hel. Hoe de zonden mogen woeden van buiten en van binnen, in Hem zijn wij volmaakt. Hoe de dood dreige, wij mogen het er voor houden, dat wij der zonde dood en Gode levende zijn in Christus Jezus, onzen Heere. De Heiland heeft toch ook gezegd: „Die in Mij gelooft, heeft het eeuwige leven". Is er dan nog iets meer dan het eeuwige leven? In Christus zijn wij levend en rijk naar lichaam en ziel. Laat dan alles ons ontnomen worden, wie Christus heeft, heeft alles. Wij zullen niet later, bij de voleinding der eeuwen, het aardrijk beërven. Neen het aardrijk is nu al van Christus en dus ook van Zijn volk. Aan Christus is gegeven alle macht in hemel en op aarde. Hij is Koning; en ons heeft Hij gemaakt priesters en koningen. Het Koninkrijk

is gekomen, en staat onbewegelijk in vollen luister. Maar alleen het geloof ziet het en heeft er deel aan."

Het citaat is wel wat lang, maar we achten het belangrijk genoeg, om het onverkort over te nemen. Hier wordt terecht gewaarschuwd tegen een deelen van wat niet gedeeld kan en mag worden. Niet slechts een stuk er van, maar ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν zonder beperking is het eigendom van οἱ πτωχοί τῷ πνεύματι (Matth. 5 vs. 3). Niet enkele, maar alle weldaden, geen enkele uitgezonderd, worden den erfgenaam van het Koninkrijk der hemelen reeds hier op aarde geschonken. En het is niet slechts gedeeltelijk hun geschonken, maar ten volle. Van een stuk der gerechtigheid, den geloovigen gegeven, alsof een ander stuk hun nog wacht, is in heel het Woord geen sprake. Het heilgoed τὴν βασιλείαν καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, dat we naar Jezus' woord in Matth. 6 vs. 33 allereerst hebben te zoeken, is een volmaakt en ondeelbaar goed, dat ons niet stuk voor stuk wordt toegebracht. Wie door geloofsgenade jubelen mag in de vergeving der zonden, is niet slechts van een deel der schuld verlost, maar al zijne zonden zijn uitgedelgd en weggedaan, gelijk de catechismus het in heilige geloofstaal als bezingt: „Dat, al is het dat mij mijne consciëntie aanklaagt, dat ik tegen al de geboden Gods zwaarlijk gezondigd en geen derzelve gehouden heb en nog steeds tot alle boosheid geneigd ben, nochtans God, zonder eenige verdienste mijnerzijds, uit loutere genade, mij de volkomen genoegdoening, gerechtigheid en heiligheid van Christus schenkt en toerekent, evenals had ik nooit zonde gehad noch gedaan, ja als had ik zelf al de gehoorzaamheid volbracht, die Christus voor mij volbracht heeft." Tot den geraakte luidde het onvoorwaardelijk: ἀφίενταί σου αἱ ἁμαρτίαι (Matth. 9 vs. 2). Zoodra wij door het geloof Christus zijn ingeplant. hebben wij het eeuwige leven: ἔχει ζωὴν αἰώνιον (Joh. 3 vs. 36, 5 vs. 24, 6 vs. 47 en 54).

Van deze onomstootelijke waarheid mag niets worden afgedaan.

Wel wordt er anderzijds gezegd, dat des Christens θησαυρός in den hemel is (Matth. 6 vs. 20 en 19 vs. 21). Wel heet het van de geloovigen in Hebr. 1 vs. 14, dat zij zaligheid zullen beërven: τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν, en zal

het woord des Heilands bij zijn wederkomst zijn: δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, (Matth. 25 vs 34).

Maar deze uitspraken doen van de volkomenheid der genadewerking in Christus zoo weinig af, dat ze integendeel deze bevestigen. Immers, wie van oordeel is, dat het Koninkrijk der hemelen nog maar ten deele gekomen is, kan de woorden in Hebr. 1 vs 14 en Matth. 25 vs 34 niet anders verklaren dan door de dwaze stelling, dat de geloovige ten jongsten dage niet het geheele Koninkrijk, maar een deel er van beërven zal. Een stuk er van zou hij dan immers al hebben ontvangen. Een christen zou dan gelijk zijn aan een zoon, die door versterf van een zijner ouders een gedeelte van den erfschat heeft ontvangen, maar straks de grootste helft nog mag verwachten. Men voelt aanstonds, dat zulk eene voorstelling met de waarheid der Schrift geheel in strijd is. Het is het Koninkrijks Gods zonder eenige beperking, dat de geloovigen deelachtig worden op het oogenblik van hunne inplanting in Christus door het geloof. En het is ook datzelfde heerlijke, ongedeelde en ondeelbare Koninkrijk, dat zij beërven zullen bij de wederkomst van Christus, wanneer alle vijand Gods van de aarde verdaan wordt en de laatste sluier, die de heerlijkheid van het heil des Heeren verbergt, zal worden weggeschoven.

De Gemeente des Heeren heeft heel het Koninkrijk ontvangen, heeft alle heil des verbonds verkregen, is de volkomen verlossing deelachtig, door Christus Jezus, haar Hoofd en Heere. En ook elk levend lidmaat mag tot prijs van Gods genade in de volkomen verlossing roemen, ofschoon hij het kruis nog torst en de strijd hem nog benauwt. Alle schatten van rechtvaardigmaking en heiligmaking zijn de onze voor tijd en eeuwigheid. Daar behoeft, ja daar kan niets aan worden toegevoegd. Alles is uwe, roept Paulus de Gemeente toe in I Cor. 3: „Hetzij de wereld, hetzij leven, hetzij dood, hetzij tegenwoordige, hetzij toekomende dingen, ze zijn alle uwe".

Alleen dit is het onderscheid tusschen de heerlijkheid van het Koninkrijk, in Christus geopenbaard, vóór en na den jongsten in dag: wij wandelen hier (naar het woord van denzelfden apostel II Cor. 5 vs 7) διὰ πίστεως en niet διὰ εἴδους. Hetzelfde Konink-

rijk, dat we thans in zijn geheel in het geloof bezitten, wordt eenmaal in gelijke volkomenheid ons deel in aanschouwing. Hetzelfde heilgoed, dat hier slechts in beginsel genoten wordt, zal straks op ongekende wijzen de harten vervullen, wanneer wij verzadigd worden met Gods beeld. Dezelfde heerlijkheid, die de Gemeente nu reeds deelachtig is, maar onzichtbaar, zal weldra voor aller oog aan het licht treden, wanneer haar Koning in volle majesteit zich zal openbaren.

G. DOEKES.

EEN BOEK OVER CLOSSOLALIE. 1)

Emile Lombard, De la Glossolalie chez les premiers chrétiens et des phénomènes similaires. Étude d' exégèse et de psychologie. Préface de TH. FLOURNOY. *Lausanne-Paris* 1910.

Wanneer men als Nieuw-Testamenticus een boek moet bespreken, dat den naam van den beroemden „medium"-kenner *Flournoy* op het titelblad toont, dan weet men reeds, dat men zal moeten handelen over een gebied, 't welk men niet alleen niet door eigen aanschouwing kent, maar waarvan men ook zelfs de kaart nog maar weinig heeft bestudeerd. Toch durven we — hoewel met alle voorzichtigheid — vertellen, als hadden we zelf de reis gedaan. Een mogelijk te wachten beschuldiging van pocherij wagen we af te wijzen, omdat *Lombard,* die wel op het reeds genoemde titelblad van exegese en psychologie spreekt, niettemin in de eerste plaats wil zijn Nieuw-Testamenticus. Zijn doel is niet om ons in woordenfotografie allerlei psychologische en verwante verschijnselen voor te leggen, maar hij wil zeer bepaald een reeks nauw met elkander in verband staande plaatsen uit het N. T. verklaren. Slechts nood gedrongen en slechts voor zoover het noodig was om den rechten zin der bedoelde Schriftgedeelten te verstaan, heeft hij zijn schip op de door vele stormen verontruste psychologische oceaan doen varen (bl. VIII). Geen wonder dan ook, dat er hem veel aan gelegen lag een voorbericht en daardoor de sanctie van *Flournoy* te mogen ontvangen. Maar hij beeldt zich ook niet in meer te kunnen, dan hij kan. In de inleiding heet het bijna verontschuldigend, in ieder geval nederig: on ne s' improvise pas psychologue (bl. V). De recensent zegt het hem dankbaar na!

---

1) Het tweede gedeelte van mijn artikel: Verschil in uitgangspunt en methode der exegese, waarin ik enkele onzerzijds verschenen exegetische werken, wat hun methode betreft, wilde bespreken en toetsen aan de gestelde regels, moet ik, al is het zoo goed als gereed, om verschillende redenen althans voorloopig, misschien voor goed in portefeuille houden.

Een boek over glossolalie kan altijd op belangstelling rekenen. Zou het de onweerstaanbare trek naar het buitengewone zijn, waarvan die aantrekkingskracht uitgaat? Denkelijk wel. In allen gevalle willen we de lezers van het G. T. niet teleurstellen en hun allereerst iets van den inhoud van *Lombards* studie meedeelen. Dat kan bij dit werk zeer geschikt door even de titels der achtereenvolgende hoofdstukken op te geven. Na de Préface dan en de Introduction komt hoofdstuk I over Le parler en langues d' après les textes de Paul et les analogies modernes. *Lombard* verdeelt dit onderwerp in: 1) la glossolalie, langage automatique, 2) la glossolalie, langage inintelligible, 3) de la diversité des manifestations glossolaliques, 4) des principaux types de glossolalie. Description et classification, 5) conclusions sur la nature de la glossolalie à Corinthe. Het tweede hoofdstuk heeft tot opschrift: Le parler en langues selon le livre des Actes en bespreekt achtereenvolgens: 1) la notion du phénomène d' après Luc, 2) des manifestations dites de xénoglossie, 3) le fond historique du récit d' Actes 2. Dan volgt hoofdstuk 3: Le parler en langues. Ses antécédents dans le monde antique. Sa persistance dans la chrétienté met: 1) faits antérieurs ou étrangers au christianisme, 2) témoignages chrétiens postérieurs. Le montanisme et l' orthodoxie. Chap. IV. Le parler en langues et ses conditions psychologiques. 1) psychologie collective. Contagion et imitation, 2) psychologie du langage, 3) psychologie de la religion. Chap. V. Le parler en langues et les problémes connexes. 1) origine et sens de l'expression grecque, 2) glossolalie et interprétation, 3) glossolalie et prophétie 4) glossolalie et chants, 5) irruptions blasphématoires. Discernement des esprits. Men ziet *Lombard* geeft drie dingen. Hij biedt ons bespreking en verklaring van plaatsen uit N. T., hij beschrijft allerlei psychologische en psychiatrische verschijnselen en tracht den oorsprong daarvan aan te wijzen. En eindelijk, hij wil zijn psychologische gegevens gebruiken om zoo dieper te dringen in den zin van eenige Schriftgedeelten. Over elk der drie punten hebben wij een enkel woord te zeggen.

Het gebeurt niet zoo dikwerf, dat men melding mag maken van een N. T. boekwerk in de Fransche taal. Men plukt op

dit veld van studie meer vruchten van het onderwijs, dat men in Duitsch en Engelsch heeft ontvangen, dan van de lessen in het Fransch. En nog minder komt het voor, dat men van een Fransch werk van ganscher harte kan en moet verzekeren, het is een degelijk, een doorwrocht boek. Het is met de Fransche boeken maar al te vaak als met zoovele Nederlandsche. Schrijvers van een monografische exegese (zie Geref. Tijdschr. 1910, bl. 280 en 281) maken het zich nog al eens erg gemakkelijk. Menigmaal denken zij, dat zij al heel wat gedaan hebben, als ze geregeld een of twee, soms nog verouderde (men vraagt wel eens, zouden ze ze ook in hun studenten tijd voor een prikje op een boekenveiling hebben gekocht) kommentaren hebben geraadpleegd. De gevolgen kunnen niet uitblijven. Men ziet de problemen, de eigenlijke moeilijkheden niet voldoende. Men heeft niet opgemerkt, waarover vele, zoo niet alle commentatores zijn gestruikeld en valt daarom zelf onophoudelijk. *Lombard* heeft zich voor deze fouten gewacht. Voortdurend blijkt, dat hij zoowel van het oudere, als van het nieuwere op exegetisch gebied goed op de hoogte is. Daardoor ziet hij de problemen goed. Enkele voorbeelden? Hij kent de kwestie over het slot van Markus en rekent er mede (bl. 100), hij geeft zich behoorlijk rekenschap van den naam der zaak, die hij bespreekt en wacht zich toch voor de dwaling om uit den naam maar zonder meer tot het wezen te besluiten (bl. 158 en 159), hij houdt rekening met de eischen der Grieksche grammatica (bl. 161, 166 en 167), hij loopt niet in den gewonen val om 1 Thess. 5 : 21 in algemeenen zin op te vatten, doch let op het verband (bl. 228). Soms heeft hij verrassende verklaringen, waarmede voortaan zeker ernstig rekening zal moeten worden gehouden b. v. van 1 Kor. 12 : 1—2 (bl. 221 vlg.). *L.* betoogt in den breede, dat we hier moeten denken aan een werking des duivels, die den spreker in vreemde talen, plotseling een vervloeking tegen Christus zou doen uitschreeuwen om zoo de waarde van het werk des Geestes te verminderen. Dan trof ons ook de wijze, waarop *L.* spreekt over de geestelijke gaven, die aan Paulus persoonlijk waren geschonken (bl. 44 en elders).

Toch meene men niet, dat we zouden aanraden altijd hand

aan hand met *Lombard* verder te gaan. Dikwijls zetten we vraagteekens. M. n. komt het ons voor, dat *Lombard* veel te veel plaatsen op de *bijzondere* gaven des Geestes betrekt en de gewone, blijvende te zeer over 't hoofd ziet (zie b. v. al dadelijk bl. 1 inzake Rom. 1 : 11, dan bl. 45 over Rom. 8 : 15, 26, Gal. 4 : 6; bl. 47, 143, 155 enz.) We hebben ons afgevraagd, is het waar, wat *L.* op bl. 207 beweert, dat Paulus de glossolalie beschrijft, zooals zij was, doch de profetie, zooals zij moest zijn. Zoo blijven er wel meer vragen, maar dat neemt niet weg, dat *L.* ons toch op exegetisch gebied veel heeft geleerd.

Bepaald in tegenovergestelde richting ga ik, als *L.* mij voorgaat op kritisch terrein. Reeds de wijze, waarop *L.* over de orthodoxen spreekt (bl. 153 en 234), zou doen vermoeden, dat zijn eigen orthodoxie niet al te groot is. Doch ook afgezien daarvan blijkt al spoedig, met wien men te doen heeft. Let slechts op den boven vermelden titel: le fond historique du récit d' Actes 2. *L.* mishandelt Hand. 2 op verschrikkelijke wijze. Natuurlijk weet hij, als alle kritici, weer nauwkeurig aan te wijzen, wat nu eigenlijk het echte is en wat latere inkleeding moet geacht. En even natuurlijk kan men op soortgelijke wijze weer geheel het tegenovergestelde waar maken. Dit alles is een ernstige schaduwzijde van *L'.* boek. Want, als men nauwkeurig toeziet, komt zijn redeneering hierop neer. Echt, of liever historisch is, wat overeenkomt met het verhaalde in 1 Kor. en in den tegenwoordigen tijd zijn parallellen vindt m. a. w. dat, waarmede *Lombard* raad weet. Al het andere moet vervallen (bl. 71—82). Dat is ongetwijfeld een gemakkelijke wijze van doen. Toch liggen in het betoog over Hand. 2 nog enkele dingen, die we even willen noemen, omdat zij in verband staan met vragen, die in ons vaderland de studeerenden nog al eens bezig houden. *L.* onderzoekt ook, of naar Hand. 2 door de apostelen één dan wel meerdere talen werden gesproken en hij kiest zeer beslist voor het laatste. Hij wijst er op, dat de apostelen door Grieksch te spreken zich zouden hebben verstaanbaar gemaakt voor alle aanwezigen, dat de rede van Petrus ook in het Grieksch moet zijn gehouden en dat de Joden en Jodengenooten uit de volkeren Hand. 2 : 9—11 opgenoemd zich toch afgezien van de glossolalie wel te Jeruzalem konden

bewegen — want waarom kwamen ze er anders? — ook natuurlijk door het Grieksch. Bl. 54 vlg. en 73 vlg., vgl. ook bl. 107 en 150. Om niet al te uitvoerig te worden geven we dit alles thans zonder opmerkingen onzerzijds. Alleen, als *L.* feitelijk nog het alternatief Syrisch of Grieksch stelt, zouden wij zeer beslist voor het laatste kiezen. Verder heeft *L.* gelijk, als hij het een dwaling acht te meenen, dat de apostelen door de gave der talen in staat zouden zijn gesteld in alle deelen der wereld het evangelie te verkondigen. Hier was eveneens kennis der Koiné voldoende. Doch genoeg hierover. Dat *L'.* Schriftstandpunt — want daarover ging het immers — niet het onze is, blijkt ook op andere plaatsen van zijn boek duidelijk genoeg (bl. 49, 50, 89 etc.).

Zoo zijn we dan nu genaderd tot de terra incognita psychologica, waarover we spraken. Wat zullen we er van zeggen? Liefst niet veel. Wie zich zonder ervaren gids in een onbekend gevaarlijk bergland waagt, loopt gevaar in een afgrond te vallen. En we zouden niet gaarne willen, dat ons dit door eigen schuld overkwam. We hebben met belangstelling geluisterd, als *L.* ons verschillende psychologische en psychiatrische verschijnselen verhaalde. Gezien de nauwkeurige bronnenopgave, gelooven we gaarne, dat zijn beeld op de getrouwheid van een fotografie mag roemen. Dikwijls hebben we ons verwonderd, dat inderdaad zulke dingen voorkwamen. Als *L.* aan 't verklaren ging, hebben we menigmaal gezegd, hij zal wel gelijk hebben. Alleen op enkele punten moeten we zeer beslist van hem verschillen, doch daarover straks meer.

In de derde plaats heb ik te spreken, over wat voor *L.* de hoofdzaak is. Gelijk gezegd, geeft hij daarom zulk een uitvoerige beschrijving en verklaring van verschillende glossolale gevallen uit onzen tijd, omdat hij meent daardoor de verschijnselen uit de Schrift, beter te kunnen verstaan. Men begrijpt zijn redeneering. Hij denkt, wij leven in een tijd van wetenschappelijk onderzoek. Wij kunnen zelf de zaken bestudeeren, zooveel en zoolang we willen, wij kunnen vragen stellen, proeven doen, kortom alle gegevens verzamelen, die we begeeren. Zou dat alles ons dan niet kunnen helpen om, wat in het N. T. wordt meegedeeld, beter te begrijpen? Men gevoelt echter

dadelijk, dat *L.* hier uitgaat van een praemisse, die op zijn zachtst gezegd zeker niet boven allen twijfel verheven is. Hij onderstelt, dat de bedoelde verschijnselen uit onze dagen hetzelfde karakter dragen, als die uit den apostolischen tijd.

Hier is nu het punt, waar het op aan komt. De Redactie van het Geref. Tijdsch. zou mij niet zeer vriendelijk aanzien, als ik in deze boekbespreking zelf eens een verhandeling over de glossolalie ging leveren. Trouwens, indien iets, dan zal zèker de lezing van *L*, werk wel de overtuiging wekken, dat men zulk een verhandeling maar niet uit de mouw schudt. Toch geven we om te laten zien, naar welken maatstaf we hebben geoordeeld, enkele gedachten over de glossolalie, die juist ook door de bestudeering van *L* bij ons opkwamen en die in onzen kring wel geen tegenspraak zullen ontmoeten. 1. Wij gelooven dan, dat we in de glossolalie allereerst hebben te zien een teeken, een bewijs, dat de Heiligen Geest gekomen is. Dat blijkt allermeest wel daaruit, dat niet alleen in Hand. 2, maar ook b.v. bij Cornelius en bij de Johannesdiscipelen, het spreken in talen begint, *nadat* de Geest is gekomen (vgl. ook *Kuyper*, W. v. d. H. G. I, bl. 179 vlg.; *Tertullianus* bij *Lomb.* blz 101) 2. Juist omdat het spreken in vreemde talen bewijs is van de aanwezigheid des Geestes allereerst, wordt het duidelijk, waarom Paulus de glossolalie zelve niet als een der uitnemendste geestesgaven roemt (1 Kor. 14). 3 Als de glossolalie allereerst is bewijs van de aanwezigheid des Heiligen Geestes, dan ligt het in den aard der zaak, dat zij zich wel openbaart in den apostolischen tijd, kort na de uitstorting des Geestes en ook weer als een nieuwe kring de gaven des Geestes deelachtig wordt, maar spreekt het evenzeer van zelf, dat zij ophoudt, zoodra (m. n. door de voltooide Schrift) op andere wijze het wonen des Geestes in de gemeente genoegzaam kan worden aangewezen (vgl. b.v. *Eusebius* bij *L.* bl. 106). 4 Veel, van wat in latere tijden glossolalie is genoemd, is niet anders dan een kunstmatige vernieuwing onder den invloed der Schrift, die met de glossalie uit de dagen der apostelen niets te maken heeft. Men lette er op, dat het spreken in talen, dat door den Geest zou zijn gewerkt, in onze dagen steeds voorkomt bij enthousiaste sekten of overspannen personen, menschen, die vurig

begeeren eens in talen te mogen spreken, die daardoor nog het bewijs willen hebben, dat zij den Geest bezitten, die niet verstaan, dat de glossolalie uit den eersten Christentijd ook voor ons bewijs en teeken moet zijn.

Gaan we nu het boek van *Lombard* na, dan vinden we, dat hij onze tweede stelling beaamt (bl. 170, 184, 189, 236,) en toch onze laatste stelling, hij erkent, dat veel bedrog is ingeslopen (bl. 61, 64, 112—121, 137, 146—148). Daarom verwondert het te meer, dat hij beslist in strijd komt met onze derde stelling, ja zelfs dat zijn boek is gebasseerd op de reeds bovengenoemde praemisse (b.v. bl. IX, XI, 6, 10, 18, 83, 84, 231). Nog verder gaat *Lombard*, als hij het eigenlijk min of meer bespottelijk acht om te meenen, dat de glossolalie in den apostolischen tijd een geheel eenig karakter vertoont (bl. 83, 141). Hoe moeten we nu verklaren, dat iemand, die zelf toegeeft, dat in latere dagen veel voor glossolalie is uitgegeven, dat niet anders was dan bedrog of overspanning, die gelooft, dat de echte glossolalie het werk des Geestes is (bl. 150, 168 enz.), toch de glossolalie uit onzen tijd volkomen gelijkstelt met de apostolische (zoo ook *Flournoy* in zijn préface), ja meent, dat het zelfs ge makkelijk is aan te toonen, dat de echte glossolalie nog voortbestaat (bl. 84)? Ons dunkt op die vraag is het antwoord niet moeilijk te geven. Al spreekt *L.* het nergens uit, zoo blijkt toch telkens, dat hij de bijzondere beteekenis van de uitstorting des Heiligen Geestes niet erkent (zie b.v. bl. 80 vlg), daar had hij over moeten spreken, om zoo met die uitstorting de glossolalie in verband te brengen. Maar *L.* heeft door zijn kritiek op Hand. 2 het zichzelf onmogelijk gemaakt het Pinksterwonder op den rechten prijs te stellen. Zoo wreekt zich zijn kritisch standpunt. Wij gaan verder. Het heele, mooie boek van *Lombard* wordt nu een zwak betoog. De man, die aan de eene zijde de moderne glossolalie als veelzins bedriegelijk teekent, gaat toch uit die glossolalie weer gevolgtrekkingen maken. Men gevoelt de fout. Wij houden vast aan de bijzondere plaats, die in Gods Raadsplan toekomt aan de uitstorting des Geestes. Wij willen daarom in zake de glossolalie niet uit onzen tijd terug redeneeren tot den oud-Christelijken. Liever zeggen we, dat ons veel in de oude glossolalie duister is en

wellicht duister zal blijven. Wij blijven bij het door *L.* verworpen gevoelen van *Chrysostomus* en *Schmidt*, dat de toen gebeurde dingen zich *niet* herhalen (bl. 81 en 83).

Toch is daarom *Lombards* boek ook als geheel voor ons niet waardeloos. Hoe dikwerf wordt ontkend, dat de wonderen des Geestes, waarvan het N. T. spreekt, geheel onmogelijk zijn en daarom behooren te worden verworpen. *Lombard* heeft voor 't minst aangetoond, dat glossolalie, profetie enz. zeer wel mogelijk zijn en dat niemand het recht heeft op grond van het gezond verstand of wat dan ook de Pinksterwonderen te ontkennen (zie b. v. ook bl. 200).

Zoo is dan onze conclussie deze, *Lombard* heeft gemeend het karakter der apostolische glossolalie door terugredeneering vrij nauwkeurig te knnnen bepalen (bl. 122, 148, 149, 152, 168). Voor hem is de glossolalie een psychologisch verschijnsel, waarbij de Geest zich van den glossolaal meester maakt en spreekt door zijn mond.

Het is hem niet gelukt dit voldoende te bewijzen. Maar hij heeft ons tegen vele moderne kritici een wapen in handen gegeven ter verdediging van de waarheid der Schrift, doordat hij ongetwijfeld heeft aangetoond de mogelijkheid der glossolalie, profetie enz.

Schipluiden. F. W. GROSHEIDE.

JEZUS CHRISTUS DE WETTIGE STICHTER VAN HET KONINKRIJK DER HEMELEN.

MATTH. II.

7. *Hij dan ziende velen van de Farizeeën en Sadducieeën tot zijn doop komen, sprak tot hen: Gij adderengebroedsels! wie heeft u aangewezen te vlieden van den toekomenden toorn?*

Uit het verband blijkt duidelijk, dat bedoelde Farizeën en Sadduceën niet kwamen, om tegen den doop van Johannes te getuigen, maar om met vele andere den heiligen doop te ontvangen. Naar den letter moge het woordeken „tot" vervangen kunnen worden door „tegen" (zie een dergelijk gebruik van ἐπὶ c. acc in hfdst. 10 vs 21, 12 vs 26, 24 vs 7 en 26 vs 25), de vraag van Johannes, wie hen tot een vlieden van den toekomenden toorn heeft aangespoord, sluit deze wijziging hier ter plaatse uit. En evenmin is er plaats voor de meening, dat de Dooper hun komen toeschreef aan welbewuste huichelarij. Onmogelijk is het natuurlijk niet, dat sommigen hunner alleen kwamen, om hun naam niet te verliezen bij het volk, dat den prediker hield voor een profeet. Maar Johannes' woord geeft tot deze gedachte geen aanleiding. Blijkbaar was de drangreden vreeze voor het nakend oordeel. De aangrijpende boetprediking had ook deze eigengerechtige ongeloovige harten geraakt. Zoo alleen laat zich de vraag aangaande het „vlieden van den toekomenden toorn" verstaan.

Maar met dit al acht Johannes het noodig, hen vooral op den proef te stellen en te waarschuwen vóór de toediening van het sacrament des doops. Snijdend is de benaming, waarmee hij deze vrome en deugdzame zondaren begroet: „Gij adderengebroedsels!" Hierin ligt meer dan eene aanwijzing van den verdorven aard, die hen van nature kenmerkte. Geteekend worden de beide secten, waaruit deze doopelingen zijn voortgekomen, waardoor ze zijn uitgebroed. Zij moeten het weten, dat deze hunne afkomst, wel verre van een voorrecht te mogen heeten, integendeel temeer moet dringen tot dieper verootmoediging. Ze zijn

van huis uit gewend, op de andere Joden laag neer te zien, maar Johannes laat hen gevoelen, dat zij niet minder dan anderen verdoemelijk voor God zijn. En tevens loopen zij krachtens hunne afkomst in bizondere mate gevaar voor zelfbedrog. Dat ze zich dan ernstig beproeven, waarom ze tot den doop komen. „Wie heeft u aangewezen te vlieden?" Het kan een werk uit God zijn, maar het is ook mogelijk dat satans hand hen leidt. Wie den doop zoekt als een verdienstelijk middel, om zichzelven behoudenis te waarborgen tegen het naderend gericht, hij zal bedrogen uitkomen. Beteekenis heeft het sacrament alleen voor hem, die zich in waarheid bekeert.

8. Brengt dan vruchten voort, der bekeering waardig!

De vermeende deugd en plichtsbetrachting van Farizeeën en Sadduceeën waren geen vruchten der bekeering waardig. Want eigengerechtigheid was de wortel en zelfzucht de aard hunner „goede werken". Om het Koninkrijk Gods te kunnen verwachten, is dus een ander leven noodig. Een leven van ootmoed en dankbaarheid. Een leven, niet langer aan eigen eere, maar aan de eere Gods gewijd. Zijn de werken als grond van den farizeeuwschen eigenwaan verfoeielijk, als vrucht van het genadewerk der bekeering zijn ze van groote beteekenis. Is werkheiligheid uit den Booze, heilig werk is voor den ingang in het Koninkrijk der hemelen onmisbaar. Gelijk een vrucht den aard van den boom toont, zoo wordt een nieuw hart in een nieuw leven openbaar. Vandaar, dat Johannes den nadruk legt op de vrucht van een Godzaligen wandel.

9. En meent niet bij uzelven te zeggen: wij hebben Abraham tot een vader; want ik zeg u, dat God zelfs uit deze steenen Abraham kinderen kan verwekken.

Tot in de schuilhoeken van het hart vervolgt de prediker alle drogrede. Al zijn op het oogenblik zijne hoorders onder den indruk van het komend oordeel, hij weet, hoe gemakkelijk het verontrust geweten weer in slaap wordt gewiegd. Zij zijn het Bondszaad uit Abraham. En dit voorrecht werd voor menigeen een heilloos oorkussen van valsche gerustheid. De mond moge het niet uitspreken, er is toch bij den Farizeeër en Sadduceeër een heimelijk vertrouwen, een „zeggen bij zichzelven", dat het Messiaansche heil hun gewaarborgd is door hunne geboorte

uit den vader der geloovigen. Tegen deze strik des duivels waarschuwt Johannes met allen ernst. Op soortgelijke wijze als het „begint niet" (μὴ ἄρξησθε) in Luc. 3 vs 8 zet hier het „meent niet" (μὴ δόξητε) de vermaning eene beteekenende klem bij. Alle gedachte, alsof de vleeschelijke band aan het Bondsvolk grond van hope zou bieden, zij verre van den Israëliet. De ijdele waan, dat God, om Zijne beloften te vervullen, aan het Jodendom gebonden zou zijn, moet met wortel en tak worden uitgeroeid. Wijzende op de steenen, die bij zijne hoorders liggen (τούτων „die daar bij u"), verzekert Johannes, dat God machtig is, uit die steenen Abraham kinderen te verwekken. Zeker, Hij is de God des Verbonds, maar om in de eeuwige zegeningen van het genadeverbond te deelen, is eene geestelijke verwantschap met vader Abraham noodig.

10. En ook is alreede de bijl aan den wortel der boomen gelegd: alle boom dan, die geen goede vrucht voortbrengt, wordt uitgehouwen en in het vuur geworpen.

Is er dus geen hoop op behoudenis dan in den weg van waarachtige bekeering, de ernst des tijds lijdt geen uitstel. Het gericht is nabij. En vreeselijk zal het lot zijn van allen, die in den weg der zonde voortgaan. Als een onvruchtbare boom worden ze uitgehouwen uit 's Heeren hof en geworpen in het vuur van Gods toorn. De ἀξίνα, die aan den wortel ligt, is niet „een wereldlijke macht, die onder Gods bestiering in Zijne oordeelen Zijn raad zou dienen," maar het oordeel, dat met de komst van Gods Koninkrijk openbaar zal worden. Het κρίμα (Joh. 9 vs 39), de κρίσις (12 vs 31), het vuur (I Cor. 3 vs 13,) de reuke des doods ten doode (II Cor. 2 vs 16). Wie niet door de poort des ootmoeds het Koninkrijk der genade binnengaat, zal aan het verderf worden prijsgegeven.

11. Ik doop u wel met water tot bekeering, maar die na mij komt, is sterker dan ik, wiens schoenen ik niet waardig ben (Hem na) te dragen; die zal u met den Heiligen Geest en met vuur doopen.

Israël leide uit des Doopers optreden niet af, dat hij zelf de Messias is (Luc. 3 vs 15), die door zijn doop van het verderf verlost. Hij is niets meer dan een geringe dienstknecht, die doopt „in water (ἐν ὕδατι) tot bekeering". De doop, door hem

bediend, is wel van groote beteekenis. Hij geschiedde εἰς μετάνοιαν, met het oog op bekeering (zie een soortgelijk gebruik van εἰς in Hand. 2 vs 25, II Cor. 12 vs 6, Gal. 5 vs 10, Ef. 5 vs 32, Hebr. 7 vs 14) nl. tot verzegeling van het heil, in den weg der bekeering beloofd. Maar meer dan teeken en zegel geven kan Johannes niet. De beteekende zaak, het koninkrijk der hemelen kan Hij alleen schenken, die komende is (ἐρχόμενος). Deze is zooveel machtiger Dooper dan Johannes. Hij staat zóó ver boven den voorlooper, dat deze zich niet waardig acht, de geringste plaats in Zijn dienst in te nemen. Het aandragen, binden en ontbinden der sandalen was het werk van den minsten slaaf. Johannes wil alzoo zeggen, dat het onderscheid tusschen Christus en hem veel grooter is dan tusschen een groote der aarde en zijn geringsten dienstknecht. Niet dus op hem, maar op den grooten Zoon van David zij het oog gericht. Welk een doop, dien Hij zal toedienen! „In" den Heiligen Geest en „in" vuur zal Zijn volk de waarachtige heiliging deelachtig worden. Met „vuur" doelt de prediker hier op de werking des Geestes (Hand. 2 vs 3, I Cor. 3 vs 13), met name de louterende en heiligende kracht in de harten der verkorenen. Neemt water alleen de uiterlijke onreinigheid weg, vuur dringt tot het binnenste door en brandt het schuim uit het zilver weg.

12. Wiens wan in zijn hand is en Hij zal zijn dorschvloer doorzuiveren, en zijn tarwe in zijn schuur samenbrengen, en zal het kaf met onuitblusschelijk vuur verbranden.

Naar den grondtekst wordt hier nog iets meer gezegd dan dat de wan der zuivering in Christus hand is. Letterlijk staat er: „zijns is de wan in zijn hand" οὗ τὸ πτύον. Hij heeft dus niet alleen de macht, maar ook het recht haar te gebruiken. Aan Hem heeft de Vader al het oordeel gegeven (Joh. 5 vs. 22). Men haaste zich dan om zijns levens wil. Zie, de wan is reeds in zijne hand. Zoodra Hij verschijnt, zal de scheiding beginnen. „Door den levenden adem van het Evangelie" zal zijne Kerk gezuiverd worden (Calvijn). En geen enkele bastaardbondeling zal ontkomen. Hij zal zijn dorschvloer διακαθαρίξειν, doorzuiveren, geheel en al reinigen.

Het eindoordeel toeft nog. Johannes wijst er heen, waar hij spreekt van het πῦρ ἄσβεστον, de eeuwige straf. Maar de door-

zuivering begint reeds met Christus' komst. De verkorenen worden verzameld in de schuur, zij gaan het Koninkrijk der hemelen hier reeds binnen (Matth. 8 vs 12, Luc. 7 vs 28, Col. 1 vs 13, Openb. 1 vs 9). En naar de bekende uitspraak in Joh. 3 vs 18 zijn de ongeloovigen alree veroordeeld. „Christus is de reiniging begonnen en volbrengt haar dagelijks; de vrucht ervan wordt echter niet vóór den jongsten dag ten volle gezien." (Calvijn).

G. DOEKES.

DIE BESTIMMUNG DES MENSCHEN

VAN

JOHANN GOTTLIEB FICHTE.

V.

De wil is dus niet alleen het hoogste werkzame beginsel voor deze wereld, maar ook van eene bovenzinnelijke wereld, waarin de wil zuiver door zichzelf, zonder eenig buiten hem liggend werktuig, in een zuiver geestelijke sfeer werkt. Dat het wetmatige willen alleen om zichzelf geëischt wordt, is het eerste lid van mijn denken. Dasz diese Forderung vernunftmäszig, und die Quelle und Richtschnur alles andern Vernuftmäszigen sei, dasz sie nach nichts sich richte, alles Andere abernach ihr sich richten, und von ihr abhängig werden müsse, dies war das zweite Glied meines Denkens. Und erst von diesen Gliedern aus kam ich zum Glauben an eine ubersinnliche, ewige Welt. Het is dus niet zooals velen zeggen, dat alle menschelijke deugd slechts een bepaald uitwendig doel hebben en de bereikbaarheid van dit doel eerst vast staan moet — dat dus het verstand niet in zichzelf het beginsel en richtsnoer van zijn werkzaamheid heeft, maar dit richtsnoer eerst van buiten door de beschouwing van een hem vreemde wereld krijgen moet.

De bekwaamheid om het eeuwige leven te grijpen, krijgt men slechts daardoor, dat men het zinnelijke en de doeleinden, die daarop gericht zijn, varen laat en opoffert voor de wet, die alleen onzen wil vraagt en niet onze daden. Erst durch diese Verzichtleistung auf das Irdische tritt der Glaube an das Ewige hervor in unszer Seele, und wird ïsolirt hingestellt, als die einige Stütze, an die wir noch halten können, nachdem wir alles Andere aufgegeben, — als das einige belebende Princip, das unsern Busen noch hebt, und unser Leben noch begeistert. Wohl musz man, nach den Bildern einer heiligen Lehre, der Welt erst absterben, und wiedergeboren werden, um in das Reich Gottes eingehen zu können.

Mijn wetmatige wil, alleen als zoodanig, al vloeit er ook

geen daad uit voort, moet werken in een voor mij onbegrijpelijke andere wereld. Wat veronderstelt dit:

Een wet, een zonder uitzondering geldende regel, volgens welke de plichtmatige wil gevolgen hebben moet. Ik denk mij een wet volgens welke mijn wil op zichzelf beschouwd een der bewegende krachten is in de geestelijke wereld zooals mijne hand een der bewegende krachten in de materiëele wereld. Het begrip wet drukt niets anders uit dan het vast vertrouwen van het verstand in een stelling en de onmogelijkheid het tegenovergestelde aan te nemen. Ik neem zulk een wet eener geestelijke wereld aan, die niet uit mijn wil, noch uit den wil van het een of ander eindig wezen, noch uit den wil van alle eindige wezens saam opkomt, maar waaronder mijn wil en de wil van alle eindige wezens zelf staat. Noch ik, noch een ander eindig, zinnelijk wezen kan begrijpen, hoe een wil op zichzelf beschouwd (dus zonder eenige daad) reeds gevolgen hebben kan en hoe deze gevolgen zijn. Wat is het dan voor een wet der geestelijke wereld, die ik denk. Mijn wil moet alleen door zichzelf, zonder alle werktuig in een met hem geheel overeenstemmende sfeer, als verstand op verstand, als iets geestelijks op iets geestelijks werken, alzoo op zelfwerkend verstand. Maar zelfwerkend verstand is wil. De wet der bovenzinnelijke wereld is dus een wil. Een wil, die alleen als wil werkt, door zichzelf, zonder alle werktuig, zonder zinnelijke stof voor zijne inwerking, die absoluut door zichzelf tegelijk daad en product is, wiens wil geschieden, wiens gebieden doen is. Een wil, die in zichzelf wet is, die niet naar luimen en invallen, na overleg en weifeling tot vastheid komt, maar die eeuwig en onveranderlijk is en waarop men zeker en onfeilbaar rekenen kan. Een wil, waarin de wil van eindige wezens zeker gevolgen heeft maar slechts deze hun wil, terwijl hij voor alle andere dingen onbewegelijk is en al het andere voor hem zoo goed als niet bestaat.

Deze verhevene wil gaat dus niet afgezonderd van de overige verstandswereld zijn weg. Er bestaat tusschen hem en alle eindige verstandige wezens een geestelijke band en hij zelf is deze geestelijke band der verstandswereld. Ik wil zuiver en beslist mijne plicht en de verheven wil wil dat het mij, althans in de

geestelijke wereld, gelukt. Nu wordt het mij duidelijk, waarom mijn wil als zoodanig door zichzelf gevolgen heeft. Hij heeft gevolgen, omdat hij door een anderen wil, die hem verwant is, die zelf daad en het eenige levensbeginsel der geestelijke wereld is, onfeilbaar en onmiddelijk vernomen wordt, in hem heeft hij zijne eerste gevolg en eerst door hem op de overige geestelijke wereld, die niets is als een product van dien oneindigen wil. De stem des gewetens in mijn binnenste, die bij ieder voorkomend geval van mijn leven mij onderricht, wat ik doen moet, is het, waardoor de verheven wil op mij werkt.

Die verheven, oneindige wil is de band tusschen alle eindige willen. Ik werk in op den algemeenen wil, de algemeene wil werkt in op mijn wil. Deze wil verbindt mij met zichzelf, met alle eindige wezens mijns gelijken en is de algemeene bemiddelaar tusschen ons allen. (S. 137.) Daardoor komt het ook, dat wij als vrije wezens op elkander kunnen inwerken. De kennis, die wij van elkander hebben, komt niet onmiddelijk van u tot mij of van mij tot u; wij zijn door eene onoverkomelijke klove van elkander gescheiden; slechts door onze gemeenschappelijke, geestelijke bron (de oneindige wil) weten wij van elkander en werken wij op elkander (S. 139.)

Vanwaar ons gevoel, onze zinnelijke waarneming, onze denkwetten, waarop de zinnelijke wereld rust, die wij meenen te zien en waardoor wij op elkander meenen in te werken? Van waar de overeenstemming omtrent gevoel, aanschouwing en denkwetten, waarvan het afhangt, dat wij allen dezelfde zinnelijke wereld zien? Zij is het resultaat van den eenen eeuwigen, oneindigen wil. De eeuwige wil is dus de schepper der wereld, in zoover hij dat alleen wezen kan, nl. in het eindige verstand. (S. 140.) Er is geen schepping uit niets. Slechts het verstand bestaat, het oneindige verstand op zichzelf, het eindige verstand in hem en door hem. (S. 141.)

Slechts in ons gemoed schept hij eene wereld, ten minste dat, waaruit wij haar ontwikkelen, en dat, waardoor wij haar ontwikkelen n.l. de roepstem tot plicht en overeenstemmende gevoelens, waarneming en denkwetten. Het is zijn licht, waardoor wij het licht, en alles, wat in dit licht ons verschijnt, zien. In ons gemoed vormt hij deze wereld en onderhoudt hij deze

wereld. Nachdem er seinem höhern Zwecke gemäsz uns sattsam für unsre nächste Bestimmung geprüft, und wir für dieselbe uns gebildet haben werden, wird er durch das, was wir Tod nennen, dieselbe für uns Vernichten, und uns in eine neue, das Product unsers pflichtmäszigen Handelns in dieser einführen. Alles unser Leben ist Sein Leben. Wir sind in seiner Hand, und bleiben in derselben und Niemand kann uns daraus reiszen. Wir sind ewig, weil Er es ist. (S. 141). Die oneindige wil heeft geen persoonlijkheid, want in het begrip persoonlijkheid liggen grenzen. Wat die oneindige wil op zichzelf is, kan ik nooit weten. Maar de betrekkingen tot mij en de andere eindige wezens ken ik wel. Gij, verhevene geest, werkt in mij de kennis van mijn plicht, van mijne bestemming in de rij der redelijke wezens, hoe, weet ik niet en behoef ik ook niet te weten. Gij weet en doorziet, wat ik denk en wil, hoe weet ik niet. Gij wilt, dat mijn vrije gehoorzaamheid gevolgen zal hebben in alle eeuwigheid, de daad van uw wil echter begrijp ik niet. Gij handelt, maar uw werkwijze is gansch anders dan de mijne. Gij leeft en zijt, maar gansch anders dan ik een zijn ooit denken kan. (S. 143).

In de beschouwing van deze uwe betrekkingen tot mij den eindige, wil ik rustig en zalig zijn. Ik weet onmiddelijk slechts wat ik moet. Dat wil ik vroolijk doen, want het is uwe stem, die het mij beveelt. Ik ben rustig bij alle gebeurtenissen in de wereld, want zij hebben plaats in uwe wereld. Het einddoel van de tegenwoordige wereld is niet de algemeene vrede onder de menschen in de heerschappij des menschen over de natuur, maar dat hij er kome door alle menschen als eene groote, vrije, zedelijke gemeenschap. Zelfs datgene in de wereld, wat wij slecht noemen, het gevolg van het misbruik der vrijheid, is er slechts door den oneindigen wil en het is er slechts voor allen, doordat hun daardoor plichten worden opgelegd. In zooverre is alles goed, wat geschiedt en absoluut doelmatig. Er is slechts ééne wereld mogelijk, eene volstrekt goede. Alles wat in deze wereld geschiedt, dient ter verbetering en tot vorming des menschen en door middel daarvan tot bereiking van het aardsche doel.

De vorige dagen van mijn leven heb ik mij in het donker

bevonden. Nu eerst versta ik de waarheid. Deze waarheid is door velen niet door het denken, maar met het hart gevonden. Zij die zeggen konden: ons burgerrecht is in den hemel, wij hebben hier geen blijvende stad, maar wij zoeken de toekomende; zij wier grondbeginsel was, de wereld af te sterven, van nieuws geboren en reeds hier een ander leven te beginnen, hechtten zonder twijfel aan het zinnelijke niet het minste gewicht en waren transcendentale idealisten in de practijk. Anderen kunnen er slechts door het denken komen. En voor hen is de philosophie, die in de voorafgaande bladzijden ontwikkeld werd, geschikt.

Gezegend het uur, waarin ik tot nadenken over mij zelf en mijne bestemming besloot. Al mijn vragen zijn opgelost. Ik weet, wat ik weten kan en ik ben zonder zorg over datgene, wat ik niet weten kan. Ik ben bevredigd. Er is volkomen overeenstemming en helderheid in mijn geest en een nieuw heerlijk leven begint. (S. 146, 147). Mijn geest is voor altijd gesloten voor verlegenheid en verwarring, onzekerheid, twijfel en angst, mijn hart voor droefheid, rouw, begeerte. Slechts één ding is er, dat ik weten kan, n.l. wat ik doen moet en dit weet ik steeds onfeilbaar. Van al andere dingen weet ik niets. Geen gebeurtenis in de wereld kan mij door droefheid of vreugde treffen. Alles, wat geschiedt, behoort tot het plan der eeuwige wereld.

Het eenige, wat voor mij van belang is, is de vooruitgang van het verstand en der zedelijkheid in het rijk der redelijke wezens, alleen om den vooruitgang. Het laat mij geheel koud of ik daartoe het werktuig ben of een ander, of het mijne daad is, die gelukt of die van een ander. Voor verdriet over persoonlijke beleedigingen, voor verheffing op persoonlijke verdiensten is mijn borst gesloten, want mijne geheele persoonlijkheid is geheel vervuld met de beschouwing van het doel- (S. 149).

Mag het soms schijnen alsof de waarheid geheel tot zwijgen gebracht en de deugd uitgeroeid worden zal, ik weet, wat ik te doen heb. Omtrent het overige blijf ik in de volmaakste rust, want ik weet er niets van. Dit echter weet ik, dat ik mij in een wereld der hoogste wijsheid en goedheid bevind, die

haar plan geheel doorziet en het onfeilbaar uitvoert en in deze overtuiging rust ik en ben ik zalig. (S. 151). Dat er menschen zijn, die hunne krachten in dienst van onverstand en boosheid stellen, mag ik hen niet toerekenen. (S. 152). Lichamelijk leed voel ik wel, maar het kan mij niet bedroeven, omdat het mij niet treft, maar slechts de natuur, waarmêe ik op een wonderlijke wijze in verbinding sta. De dood is voor mij geen kwaad. Ik sterf slechts voor anderen niet voor mij zelf. De dood is voor mij de geboorte tot een nieuw, heerlijker leven. (S. 152, 153).

„Nadat zoo mijn hart voor alle begeerte naar het aardsche gesloten is, nadat ik inderdaad voor het vergankelijke geen hart meer heb, verschijnt het universum aan mijn oog in verheerlijkte gedaante. De doode drukkende massa, die slechts de ruimte vulde, is verdwenen, en in hare plaats vloeit en bruist de eeuwige stroom van leven, kracht en daad, van oorspronkelijk leven, van uw leven, Oneindige, want alle leven is uw leven, en slechts het religieuze oog dringt binnen in het rijk der ware schoonheid. Ik ben aan U verwant, en wat ik rondom mij aanschouw is aan mij verwant, 't is alles levend en bezield en ziet met heldere geestesoogen mij aan en spreekt met geestes toonen tot mijn hart. Uw leven, gelijk de sterveling het vermag te vatten, is een zichzelf enkel door zichzelf vormend en scheppend willen, dat leven vloeit — in 't oog van den sterveling veelvoudig verzinnelijkt — door mij en door geheel de onmetelijke natuur. Hier stroomt het als zichzelf scheppende en vormende materie door mijn aderen en spieren heen en stort buiten mij zijn volheid uit in den boom, in de plant, in het gras. Eén samenhangende stroom, druppel aan druppel, vloeit het vormend leven in alle gedaanten en allerwege, waarheen mijn oog 't vermag te volgen en ziet mij aan uit ieder punt van het universum anders, als dezelfde kracht, waardoor het in geheimzinnig duister mijn eigen lichaam vormt. (P. H. Hugenholtz Jr. Ethisch Pantheisme. Van Holkema en Warendorf 1903 blz. 190, 191).

Alle dood in de natuur is geboorte. Er is geen doodend beginsel in de natuur, want de natuur is enkel leven. Niet de dood doodt, maar het leven, dat achter het oude verborgen, begint en zich ontwikkelt. En zou mijn dood iets anders zijn?

Het laat zich niet denken, dat de natuur een leven zou vernietigen, dat uit haar niet voort komt. Maar zelfs mijn natuurlijk leven wordt niet vernietigd. Het is slechts een hooger leven, waarvoor mijn tegenwoordig leven verdwijnt. Wat is dan de dood voor mij?

Es verschwindet vor meinem Blicke, und versinkt die Welt, die ich noch so eben bewunderte. In aller Fülle des Lebens, der Ordnung, und des Gedeihens, welcke ich in ihr schaue ist sie doch nur der Vorhang, durch die eine unendlich vollkommenere mir verdeckt wird, und der Keim aus dem diese sich entwickeln soll — Mein Glaube tritt hinter diesen Vorhang, und erwarmt, und belebt diesen Keim. Er sieht nichts Bestimmtes, aber er erwartet mehr, als er hienieden fassen kann, und je in der Zeit wird fassen können.

Varsseveld, December 1911. J. v. d. SLUIS.

PREEKSCHETS.

PSALM 119 : 125.

Ik ben Uw knecht; maak mij verstandig; en ik zal Uwe getuigenissen kennen.

De behoefte aan goddelijke onderwijzing voor den Heere gebracht.

I. *Een heerlijke belijdenis:* Ik ben Uw knecht;
II. *Een ootmoedige bede:* Maak mij verstandig;
III. *Een gegronde verwachting*: En ik zal Uwe getuigenissen [kennen.

I. Een belijdenis van

a) ontvangen genade. Van nature is de mensch in Satans geweld, eigendom van zichzelf. Gods genade alleen verlost hem en doet zeggen: Ik ben de Uwe. Dat „*Uw*" spreekt dus van de éene, groote levensverandering, voor allen noodig; van éénzelfde ervaring, door al Gods kinderen gekend; van een voorrecht, ontvangen in onderscheiding van duizenden, die in leven en sterven zichzelven behooren.

b) het diep besef zijner roeping. De bidder kent de taak, door God hem verleend. Hij zegt niet: ik ben Uw gunstgenoot; evenmin: ik ben Uw kind, maar: ik ben Uw *knecht.* Wel staat hij tot God in de betrekking van gunstgenoot, kind; maar thans leeft in zijn ziel 't besef van zijn knechtschap. Hij schaamt zich niet, van dit knechtschap herhaaldelijk te spreken in dezen psalm. Knecht van God te zijn=de hoogste eere. Messias noemt zich des Vaders knecht. Zou hij, die 't heil in Vorst Messias kent, zich dan schamen, òòk *knecht* des Heeren te zijn?

c) de welbewuste zekerheid des geloofs. Niet: ik hoop, Uw knecht te zijn; of: mocht ik eens zeker weten, Uw knecht te wezen; maar: ik ben het. Geen twijfel, maar zekerheid. Geen overmoed, maar de moed des geloofs; de kracht tot den arbeid, de energie van zijn willen en werken.

II. Een ootmoedige bede, want ze getuigt van

a) een helder inzicht in wat hem ontbreekt. Wie bidt: Maak mij verstandig, spreekt uit, dat 't hem aan verstand ontbreekt. De natuurlijke mensch is zoo ootmoedig niet; hij roemt op eigen verstand, eigen kracht enz. De aan zichzelf ontdekte leert klagen in steê van roemen, inzien dat hij in alles te kort heeft, en dat zijn verstand, nl. in geestelijke dingen, is verduisterd. De bidder is er niet geheel van ontbloot; maar hoe meer hij leert, hoe meer onverstand hij bij zich bevindt.

b) een hartelijke begeerte naar vervulling van zijn nood. God moet hem verstandig maken, want zelf kan hij 't niet. In de maatschappij: self-made menschen; in 't Koninkrijk Gods alleen: van-God-geleerden.

Habineeni staat in vs 27 van dezen psalm met een acc., nl.: den weg Uwer bevelen. Uit vergelijking met dit vers blijkt, *waarin* vooral de bidder verstandig gemaakt wenscht te worden.

c) een duidelijke kennis van den God, tot wien hij nadert. In 't maatschappelijk leven is de regel: eerst verstand hebben en toonen, en dàn aangenomen worden tot knecht. Wie zich in dienst wil gesteld zien, moet berekend zijn voor zijn taak. In 't genadeleven gaat het anders. De bidder weet: God nam hem als een onverstandige in dienst. En hij kent zijn Heere als den God der wijsheid, wiens verstands geen getal is, èn als den gewillige en getrouwe, om Zijn knecht van alle onverstand te verlossen.

III. Een gegronde verwachting

a) van de verhooring zijner bede: Ik zal *kennen.* De knecht, die bidt, wijl door onverstand gedrukt, weet dat op zijn bidden een *kennen* zal volgen. Hij gaat hiervan zeker, omdat hij bidt in het geloof.

b) van den weg, waarin de verhooring zal worden geschonken: Ik zal *Uwe getuigenissen* kennen.

De bidder verstaat: als God verstandig maakt, dan doet Hij dit, door naar *Zijne getuigenissen* heen te leiden. Geen lumen internum boven of buiten het Woord, maar het licht des Woords alleen. Getuigenissen=het Woord, omdat daarin God zelf getuigenis geeft wie Hij is, en voor een zondaar wil zijn; omdat

dat Woord is ingegeven door Zijn Geest, en dus gelijk staat met een getuigenis uit Zijn eigen mond; en in 't meervoud, omdat Gods getuigenissen vele zijn, en handelen van onderscheidene wegen en werken des Heeren.

c) van de uitwerking, welke deze verhooring bij hem zal hebben: Ik zal Uwe getuigenissen kennen, nl. door een geheiligd verstand, proefondervindelijk, en in dadelijke betrachting. En dat niet op eenmaal, maar bij geleidelijke toeneming. Als hij bidden blijft, dan zal God, die de beste Verklaarder van, en Onderwijzer in Zijn eigen Woord is, hem geduriglijk verstandig maken.

Gorcum. C. LINDEBOOM.

NALEZING.

DE WARE KERK.

De Kerk te Anjum heeft de reformatie van voor 25 jaren dezer dagen feestelijk herdacht. Ds van Kasteel sprak de feestrede. In *Friesch Kerkblad* is niet alleen een verslag van een en ander opgenomen, maar ook eene toepassing gemaakt, die belangrijk heeten mag. Niet alleen wordt gewezen op het gevaar, dat „het terrein des bevindelijken geestelijken levens" door ons predikanten te weinig behartigd wordt door het ijveren voor de Gereformeerde beginselen op alle terrein des levens, maar ook herinnerde de schrijver aan den strijd van vóór 25 jaar, die gestreden is om te komen tot de ware Kerk. Deze herinnering is helaas dringend noodig.

> Ook dat kent onze tijd zoo niet. Het jonger geslacht leeft in de gedachte, dat de Geref. Kerken, nu ja, wel den *zuiversten* kerkvorm hebben, maar dat zij de *ware Kerk* zijn, ziet, dat wordt weinig verstaan. Heimelijk denkt men, dat het in een *minder zuivere* Kerk met het oog op de zaligheid *ook* wel zou gaan. Dat het evenwel om *der ziele zaligheid* noodig is niet alleen *vroom Christen-geloovige* te heeten en ijverig *Heere-Heere-zegger* te zijn, maar ook te *doen* den *wil des Vaders*, den wil des Vaders ook ten opzichte van de *inrichting Zijner Kerk* — ziet, dat hebben *onze Vaderen* verstaan.

Verder vestigt de schrijver de aandacht op onze Confessie, wat wij daarin belijden van de ware Kerk, van de roeping aller geloovigen, zich bij die Kerk te voegen, en van het onderscheid tusschen de ware en de valsche Kerk. En hij noemt het een „beangstigend" verschijnsel, dat gemis aan een zuiver kerkelijk besef, die verblindheid voor de ware Kerk. „Dat wijst er op, dat de fijne voelhorens van het waar zaligmakend geloof ontbreken."

We zijn den „Poortwachter" dankbaar voor dit woord. Moge de Heere ons voor het gevaar van onkerkelijkheid bewaren, ja van dit gevaar verlossen!

DE KERKELIJKE TUCHT.

Met weemoed zien we gedurig de droeve pogingen van belijders in de Hervormde Kerk, om het geweten te sussen, waar het kennelijk getuigt tegen de onhoudbare positie, die ze innemen. Een kras staaltje levert thans weer Ds Briët van Utrecht in de laatste aflevering van *Troffel en Zwaard.* Het slot van eene bijdrage „Over de Tucht" luidt als volgt:

> De laatste vraag is: mag men een kerk of een gemeente (?) verlaten omdat de tucht er niet tot vollen bloei is? Ik geloof het niet. Vooreerst is in geen enkele kerk de tucht zooals zij behoort te wezen. De gemeente moet voor ware tucht staan op eene hoogte, die zij in onzen tijd nergens heeft. En dan, gesteld de kerkelijke tucht, zooals wij die hebben beschreven, was in onze kerk onmogelijk, wij zouden haar nog niet mogen verlaten. Want dan blijft altoos nog over de tucht door de prediking van het H. Evangelie. Eerst dan zou men moeten heengaan, wanneer de Synode bv. de prediking van het H. Evangelie naar de belijdenis der kerk verbood. Zoolang God door Zijn Woord en Geest nog werkt in de gemeenten, zoolang er nog teekenen zijn van wedergeboorte en bekeering, zoolang er nog eenige vrucht des Geestes in gemeente of kerk gezien wordt, mogen wij niet wijzer zijn dan God en is uitgaan uit de kerk of breken met de gemeente de gave Gods verachten en zich onttrekken aan de roeping in verootmoediging te arbeiden aan een beteren toestand.

Waarna nog een beroep gedaan wordt op Calvijn en Cyprianus, met welker uitspraken de schrijver tevergeefs tracht zijn bewering te dekken.

Het is alleszins begrijpelijk, dat Ds Briët in heel zijn stuk „Over de Tucht" Art. XXIX van onze Confessie angstvallig vermeden heeft. Daar heet immers de tucht een van de merkteekenen der ware Kerk: „Zoo de Kerkelijke tucht gebruikt wordt om de zonden te straffen".

Onbegrijpelijk is dan ook alleen, dat mannen, die zoo schrijven, zich met den naam confessioneel sieren en zeggen voor de handhaving der Belijdenis op te komen. Of is het op dit punt „quatenus" en niet „quia"?

RECENSIËN.

In Israël vermaard, bijbellezingen over het boek Ruth, door Dr H. Visscher. *Kampen.* J. H. Kok. 1811.

Ik wil de sterkte van den drang niet bepalen, die naar luid van menig voorwoord, geoefend zou zijn aleer de schrijver er toe gekomen is, om zijn geschrift het licht te doen zien. Ik kan niet bepalen van welke zijde die drang wordt geoefend; alleen wanneer ik dat kon, zou die mededeeling voor mij in sommige gevallen kunnen rechtvaardigen de reden tot uitgave van menig geschrift.

Al had echter de schrijver van „in Israël vermaard" ons niet medegedeeld in zijn voorwoord, dat hij *herhaaldelijk verzocht werd* deze bijbellezingen het licht te doen zien, toch zou ieder lezer hebben begrepen dat zij, die het voorrecht eenmaal genoten ze te hooren uitspreken in het midden der week, als de dorpsgemeente des winters vergaderde, den leeraar hebben gedrongen, ja smeekend verzocht, hun toch de gelegenheid te schaffen, nog eens, ja nog vele malen de woorden die werden gesproken te kunnen lezen en herlezen. Tegen het einde van de vorige week ontving ik deze bijbellezingen met het verzoek ze te willen beoordeelen, liefst spoedig. Een paar dagen zijn verloopen en ik zet mij thans om een beoordeeling te schrijven. Ik heb ze gelezen van de eerste tot de laatste; ik dank het niet mijn ijver, maar den heerlijken inhoud van deze mijne lectuur, dat zij zoo schielijk werd ten einde gebracht. Ik voelde mij gelukkig, dat in Nederland nog dorpsgemeenten zijn die zulke bijbellezingen mochten hooren. Bij het lezen kon ik niet nalaten even „het boek Ruth" van Dr Ph. S. van Ronkel te vergelijken met deze bijbellezingen, ik moest dat wel doen wijl er wel eens een weinig verschil van verklaring bestaat tusschen de beide theologiae doctores, verschil bijv. in de verklaring van de beteekenis van den naam Boas; verder is van Ronkel van meening dat Elimelech zijn land *niet* verkocht, aleer hij van

Bethlehem vertrok, terwijl Dr. Visscher (vgl. bladz. 263) meent dat dit *wel* was gebeurd. Zoo bleek mij ook dat van Ronkels bijbellezingen, waarschijnlijk gehouden in het midden van een stadsgemeente, meer waren berekend op een publiek waarvan men veronderstelt, dat het eenige belangstelling heeft in wetenschappelijke vraagstukken die ter sprake kunnen worden gebracht; Dr Visschers bijbellezingen spenen zich volkomen aan, zij het ook korte, besprekingen van min of meer wetenschappelijke kwesties. Zij zijn heerlijk praktisch. Waarlijk in een dorpspredikant, die zoo wist te „lezen", stak een hoogleeraar. Hoe vindt de auteur immer de gedachten, niet bij het onderwerp gesleept, maar er bij passende! Echter dat moet men maar zien! Denk aan het ei van Columbus. Neem eens de proef en vraag u af of gij er aan gedacht zoudt hebben om bij die woorden en in dat verband die gedachten te voegen en die woorden te spreken.

Hoe heerlijk dat een man die ook wetenschappelijk praesteert wat de Utrechtsche hoogleeraar zulks doet, zóó kan spreken over het leven des geloofs en zóó dat leven van alle kanten kent. 't Is een heerlijk boek! Ik begon al lezende streepjes te zetten om in mijn beoordeeling te kunnen wijzen op schoone gedachten, prachtige opmerkingen, doch ik hield dra op, ik had wel één lange streep in margine van heel het boek kunnen zetten. Zoo dan, ik verwijs alleen maar, wijl aanhalen te veel plaats zou vereischen, ik verwijs dan naar de fijn en taktvolle wijze waarop de auteur de *keurmeesters* (bladz. 96) bestraft, *de werkgevers* en *werknemers* hunne roeping verkondt (131), de gemeente vermaant naarstig te komen tot de prediking des woords (139) en het gebruik van het heilig avondmaal (161) en waarschuwt toch niet *overal te loopen* (169). Hoe schoon schrijft de geleerde schrijver over het *huwelijk* (189, 192, 203)!

Dat men eens goed leze bladzijde 226 over de *beloften des Heeren*, waarvan zooveel wordt gesproken! Wat zegt gij van deze stelling: *De belofte die de Heere geeft, komt altijd uit*? Over het *danken* (165) en *geven* (228) ontvangt ge kostelijke gedachten. Actueel zijn deze lezingen van het begin tot het eind, op ieder bladzijde actueel; zoo ontvangen wij schoone opmerkingen over het *socialisme*, (250) over *art. 36* en *oude waarheden* (255, 256)

Zulke boeken moeten wij dienaren des Woords lezen, dan leeren wij practisch en tevens actueel Gods Woord toepassen.

Ook de uitgave is zeer goed verzorgd. Kleine zetfoutjes ontmoette ik op de volgende bladzijden (85, 104, 138, 142, 153, 168, 206, 216, 238, 240). Ik vermoed dat op bladzijde 273 in den 2den regel van onderen in *onrechtheid* een *r* te veel staat.

Den uitgever wensch ik veel succes met deze uitgave, mocht het hem er vóór alles om te doen zijn om weldra een tweede en derde uitgave van deze bijbellezingen ter perse te leggen, opdat dit boek zooveel mogelijk gelezen worde en alzoo velen ten zegen kan zijn, dan wil ik hem een goeden raad geven, die misschien wel den leek verraadt in koopmanszaken, maar die de liefhebbers van 't Woord des Heeren in deze gewesten liefheeft, hij zende aan iederen predikant die de waarheid wil prediken één exemplaar en ik houd mij overtuigd dat ze dan uit dankbaarheid zullen zorgen dat dit boek *„vermaard wordt in Israël"*.

T. G. K.

Die Lebenskräfte des Evangeliums, Missions erfahrüngen innerhalb des animistischen Heidentums, von JOH. WARNECK, lic. theol. Missionsinspector. *Berlin*, MARTIN WARNECK.

Dat in betrekkelijk korten tijd, van een boek als W.'s „Lebenskräfte", een 4e druk mocht verschijnen, is een feit van niet geringe beteekenis. Vooreerst pleit het voor de groote waarde die dit boek bezit, en in de tweede plaats voor de ingenomenheid waarmede men een boek als dit, heeft ontvangen. Het is een verblijdend en opvallend verschijnsel, dat in de laatste jaren zooveel degelijke lectuur over de zending is verschenen. Een bewijs, dat we inzake de zending reeds lang in een anderen koers varen. Hoe langer hoe meer wordt de zending een onderwerp van ernstige studie en geeft men zich door degelijke wetenschap voorgelicht, meer en beter rekenschap van eisch en aard en omvang van het werk der zending.

Dat er aan goede voorlichting behoefte is, bewijst wel de groote aftrek, dien W.'s boek vond. Gelezen werd het, niet

alleen door belangstellende leden in de zendende kerk, maar gelezen en bestudeerd door tal van missionaire arbeiders op het terrein der zending werkzaam.

De bedoeling van dit boek is, ons een uiteenzetting te geven, van het wezen, den karaktertrek, en de diepe ellende van het animistische heidendom, dat is van dat heidendom, dat vasthoudt aan het geloof aan een alles doordringende zielestof (het animisme in engeren zin); de vereering van de zielen der voorvaderen (spiritisme); en de werking der booze geesten (daemonenaanbidding). Wat Dr. Warneck geeft is niet slechts vrucht van wetenschappelijke bespiegeling, maar vrucht van toetsing van de resultaten der wetenschap aan eigen ervaring onder de animistische heidenen.

Meer nog. Dr. Warneck beschrijft niet alleen het animisme, maar hij stelt daar tegenover de levenskrachten des Evangelies. Niet alleen de doodelijke ellende van het animistische heidendom wordt ons geteekend, maar ook het middel ter genezing wordt aangewezen. Dr. Warneck doet dat maar niet in 't algemeen, maar bepaaldelijk wijst hij aan, hoe het Evangelie der zaligheid, ook voor den animist heeft, wat hij behoeft, om den eenigen troost te bezitten beide in leven en in sterven.

In zijn boek zien we Dr. W. als een geneesheer optreden bij een kranke. Eerst stelt hij na ernstig onderzoek vast, den aard der krankheid, daarna past hij het geschikste geneesmiddel toe, aangevend welke reageerende krachten dat geneesmiddel bezit, in verband met de eigenaardige in 't animisme voorkomende symptomen, om ten slotte ons te laten zien, welke uitwerking de levenskracht des evangelies (in casu het geneesmiddel) bij het animisme heeft.

Op die wijze geeft Dr. W.,s boek meer dan een schoone beschouwing over het animisme, nl. ook over den invloed die het Evangelie op hetzelve onder den zegen des Heeren uitoefent. Die „Lebenskräfte" geeft dientengevolge dan ook meer, dan het overigens voortreffelijke, aan feiten en bewijsmateriaal zoo rijke boek van A. C. Kruijt: „Het animisme", wijl Kruijt zich alleen bepaalde bij een beschrijving van den animistischen godsdienst zonder meer.

Warneck's boek geeft veel meer voor de *practijk der zen-*

ding, zoowel voor de dienaren, die ginds op den akker der heidenen arbeiden, als voor hen die in de kerk hier, met liefde en belangstelling, met gebed en gaven, dien arbeid steunen en gadeslaan. Gebrek aan kennis van het animistische heidendom, heeft menig missionairdienaar, op een verkeerde wijze den arbeid doen aanvatten en tot het gebruik van verkeerde middelen geleid; terwijl ook de gemeente in het vaderland mede uit gebrek aan die kennis, dikwijls heeft misgetast in de beoordeeling van verschijnselen, welke zich voordeden in de Zendingswereld, en in hare verwachtingen te overspannen, of in haar moedeloosheid te zeer nedergebogen was. Alleen de rechte kennis van den godsdienst waaronder men arbeidt, kan onder biddend opzien tot den Heere, voor ijdele verwachtingen en al te groote nedergebogenheid en moedeloosheid ons bewaren.

De kennis van het animisme, geeft ons ook kennis, van *die waarheden* des Evangelies, welke inzonderheid den animist moeten worden voorgehouden, en van den weg en wijze der bekeering, welke de Heere gewoonlijk met een animistisch volk houdt.

Om die kennis ons bij te brengen, verdeeld Dr. W. zijn stof in drie hoofddeelen: I. Das animistische Heidentum; II. Erste Berühring zwischen Heidentum und Christentum; III. Die siegreichen Kräfte des Evangeliums. Onder I worden behandeld: A. Ein Bild des Bataschen Heidentums, 1. Der Götterglaube, 2. der Animismus, 3. Der Geisterdienst; B. Die charakteristischen züge des Aniministischen Heidentums, 1. Unsicherheit, 2. Lüge, 3. Gottesferne, 4. Gebundenheit. 5. Selbstsucht, 6. Verkekrung der Sittlichkeit, 7. Diesseitigkeitsgessinung. In deel II deelt Dr. W. ons mede: A. Das Heidentum verhält sich ablehnend, 1. Die Christliche Religion wird abgelehnt, 2. De christliche Moral wird abgelehnt; B. Was dem Evangelium die Wege bahnt, 1. Elendsgefühl, 2. Bildungsbedürfnis, 3. Uberlegenheit der christlichen Rasse, 4. Macht der sittlichen Person des Evangelisten, 5. Einflusz der christlichen Kolonial Gewalt, 6. Vorbereitendes Eingreifen Gottes, 7. Einzelne wahrheitsuchende seelen.

Het IIIe deel bepaalt ons bij: Die siegreichen Kräfte des

Evangeliums, 1. Gewiszheit, 2. Wahrheit, weil Offenbarung, 3 Das Evangelium bringt den persönlichen, lebendigen Gott, 4. Erlösung, 5. Liebe Gottes, 6. Sittlichkeit, 7. Hoffnung des ewigen Lebens. Reeds de inhoudsopgaven doet ons zien, wat rijke stof in dit boek wordt behandeld. Het is niet mogelijk, om de beperkte ruimte, om eenige belangrijke aanhalingen uit het boek te doen. Wie lust heeft om kennis te nemen van het animisme, neme dit boek ter hand en hij zal het niet ongezegend ter zijde leggen. Nog een enkele opmerking wenschen we te maken.

Vooreerst deze, dat Dr. W. komend tot de slotsom, waartoe zijn practische ervaringen onder de *heidenen*, hem leidden, geheel is in overeenstemming met wat de geloovige schriftonderzoekers als resultaat hebben opgediept. Dr. W. zegt er van: Mit steigender Uberraschnung dürfte ich konstatieren, dasz die Ergebnisse des glaübigen Bibelforschers der Missionstheorie und Missionspraxis ebenso zur Stütze dienen, wie umgekehrt die Missionserfahrungen zur Erhärtung der auf Grund jener gewonnenen Uberzeugungen.

Vervolgens is 't van belang te weten, dat wat Dr. W. over 't animisme schrijft, geheel klopt met de conclusie van de VIe Commissie van de wereldzendingsconferentie gehouden 1910 te Edinburg. Wat Dr. W. dus beweert over 't animisme, wordt gedeeld door allen die met dezen vorm van heidendom in aanraking komen, en is dus geen persoonlijke meening, maar een gemeenschappelijke. Dr. W. zegt er van: „Was uber der Animismus und seine Berührung mit dem christentum beigebracht ist (n.l. in Rapp. IV v. d. Edinburger conferentie) bestätigt- dei Richtigkeit unserer Untersuchnungen.

Ten slotte zij nog opgemerkt, dat Dr. W. zeer beslist partij kiest tegen het evolutiestandpunt, van waaruit men het animisme beziet als een overgangstrap naar een hoogeren godsdienst. In zijn boek zegt hij: „Ich gelangte zu der Uberzeugung, dasz das animistische Heidentum nicht die Durchgangsstufe zu einer höheren Religion ist. Ich meine das in meiner Untersnchung zusammenhängeud begründet zu haben mit Tatsachen, die man mit Hypothesen nicht aus der welt schaffen kann. Man zeige Tatsachen vor, welche beweizen, dasz das Animistische

Heidentum sich ingerdwann und irgendwie zu einer reineren Gotteserkenntnis hinauf entwichelt habe, *nicht konstructionen,* wie man sich solche entwichelt denkt. Sondern *geschichtliche wirklichheit.*"

Ook houdt Dr. W. zich vast aan de Schrift als Gods openbaring en de bekeering, niet maar tot deugd, maar met droefheid naar God uit oorzake van schuldgevoel over de zonde. Wij hebben „Die Lebenskräfte" met vrucht bestudeerd en gebruikt. Moge dit boek zijn lezers vinden onder onze dienaren des Woords, studenten, en allen die medearbeiden, op wat wijze dan ook, aan de komst van het koningrijk Gods onder de Heidenen.

Zuidlaren. W. W. SMITT.

BOEKAANKONDIGING.

PROF. DR. A. CRAMER. PUBERTEIT EN SCHOOL. Vertaald en van enige aantekeningen voorzien door A. J. SCHREUDER, Directeur van het Medisch-Paedagogisch Instituut, Klein Warnsborn, Arnhem, f 0.40. P. NOORDHOFF — 1912 — *Groningen.*

Dit vlugschrift bevat naar inhoud een voordracht, gehouden op een vergadering van Duitsche natuurkundigen en artsen. Eerst wordt iets meegedeeld over de anatomie en de psychologie van de puberteit, daarna worden de psychopatische toestanden geschetst, die in genoemde periode optreden, ten slotte wordt gewezen wat in dezen van belang is voor de school.

In alles zijn wij het met Dr. Cr. niet eens, doch dit is de Vertaler ook niet, en door diens aanteekeningen zijn onze bezwaren nagenoeg geheel ondervangen.

Vele nuttige wenken worden in dit werkje gegeven.

En er is veel te zeggen vóór de opmerking van Prof. Cr. aan 't slot geuit:

„Voor meerdere uitbreiding van kennis omtrent de puberteitsjaren ware het wenschelijk, dat aan de hoogescholen voordrachten voor onderwijzers en onderwijzeressen hierover werden gehouden."

Kampen. D. J. A. W.

OUDE EN NIEUWE ZANGEN. Bijeengebracht door M. VAN WOENSEL KOOY. Bewerkt voor driestemmig Vrouwenkoor. J. M. BREDEE. *Rotterdam.* Prijs f 0,80. Bij getallen lager.

Deze uitgave van Hollandsche en Duitsche liederen is *zeer* aan te bevelen. De druk van de muziek is helder. De prijs buitengewoon laag. Koop dit boek, ge zult er geen spijt van hebben. De gewone editie en die voor driestemmig vrouwenkoor zijn uitnemend geslaagd. Dit boek is een verrijking van de muziekkast.

T. H.